

IRODALOMTÖRTÉNETI DOLGOZATOK

---

(189)

---

KARACS ZSIGMOND

FÖLDESIEK ADY KÖRÜL

1992.

SZEGED

1992.

KARACS ZSIGMOND

## FÖLDESIEK ADY KÖRÜL

### Ady Endre első újságíró mestere

Ady, mielőtt Nagyváradra ment újságírónak, Debrecenben töltött néhány évet, ide nyúlunk vissza a földesiekkel való első kapcsolatai. Földes a népért a néppel síró bús bocskoros nemesek faluja. 1876-ban Hajdú vármegye megalakulásakor, mikor oda Szabolcs vármegyéből átkerült, választóinak száma még nemesi jogon 702, a község lakosságának 15,33 %-a, míg a megyei átlag csak 6,75 % volt.<sup>1</sup> Földes határában épp olyan álmosan folyik a Kék-Kálló, mint Érmindszent — Ady faluja — mellett az Ér, pocsolyás víz, sás, káka lakják. A XIX. század második felében, — bár egykori partikulája elemi iskolává lépett vissza, — kibontakozó szellemi élet jellemezte.<sup>2</sup>

Itt született Ady Endre első újságíró mestere, Zoltai Lajos (1861. július 16. — 1939. augusztus 29., Debrecen). Jeles elődje Zoltay István, Dobó István egri kapitánytársa, Janus arcú címerüket ő szerezte a famíliának.<sup>3</sup> A Zoltay-család Földesen a szegényebb nemesek közé tartozott. A nagypapa foltozó varga, az apa a szabadságharc katonája volt.<sup>4</sup> A gyermek Zoltai Lajos, Vadai Ferenc rektor keze alatt,<sup>5</sup> igen jó tanuló volt a földesi elemi iskolában, mégis, ha Katona Endre hajdúnánási református lelkész egy esperesi vizitációkor nem fedezi fel és magával nem viszi az ottani gimnáziumba, tehetsége parlagon marad. Onnan tovább a dolgok természetes folyamánként a debreceni kollégiumba került szolgadiákként.<sup>6</sup> 1881-ben az érettségi után teológus hallgató lett. Rajzait rendszeresen megtaláljuk az önképző társulat lapjában, a Heti Közlönyben. Már 1882-ben kapcsolatot talált a Debrecen szerkesztőségével,<sup>7</sup> a Debreceni Ellenőrnél pedig hamarosan havi díjat kap. 1887-ben a papi pálya helyett újságírónak áll, többek között talpraesett színházi kritikákat is ír. Közben a városnál segédlevéltáros és tagja az alakuló Csokonai Körnek.

<sup>1</sup> Nyakas Miklós: Hajdú vármegye létrejötte. Hajdúböszörmény, 1983. 61. Az arányok érzékeltetésére: ha 5-6 fős átlagos családlétszámot veszünk, akkor csak 80-100 családban nem akadt választó a 4579 lélekszámú Földesen. A lakosság 80 %-a volt nemesi eredetű.

<sup>2</sup> Karacs Zsigmond: Egy száz év előtti önkéntes nyelvjárási-néprajzi gyűjtő, Bakoss Lajos. Magyar Nyelvjárások XXIV. Debrecen, 1983. 89-99.

<sup>3</sup> Címertani és sphagistikai emlékek az ezredéves országos kiállításon, Turul 1896. 153. (Karacs Zsigmond: Forrásgyűjtemény a földesi családok történetéhez. Kézirat.)

<sup>4</sup> Újoncozási iratok 1848-49. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei levéltár IV. B. 103. 3. doboz 15/a. Földesről (1849) május 31-én NKállóba vizsgálat végett beállított újoncok névsora: 7. Zoltai Pál beveződött.

<sup>5</sup> Kiss Ferenc—Török Imre—Sarkadi Nagy István: Néhai Vadai Ferenc törökszentmiklósi ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, zsinati képviselő emlékezete 1846-1907. Kisújszállás, 1907.

<sup>6</sup> Sőregi János: Dr. Zoltai Lajos élete és működése 1861-1939. Debrecen, 1942. 8.

<sup>7</sup> Sőregi: im. 15. de már január 7-én megjelent egy írása, tehát előbb augusztus 2-nél mint ahogy Sőregi állítja.

Krúdy Gyula jegyzi meg tréfásan róla: nincs olyan hír, amelyben valami település neve szerepel, amelyet ő Földesre ne javítana ki.<sup>8</sup> Zoltai Lajos 1897 május 1-től lett felelős szerkesztője a Debreceni Ellenőrnek, 1897 december 23-án pedig átvette a Debreczeni Reggeli Újság felelős szerkesztői tisztét.

„Bejáratosak voltak és dolgoztak a szerkesztőségben, mely a haluzgi Simonffy-házban volt, Ady Endre, Drumár János, a zenekritikus és Tar Zoltán. Ezt az újságíró gárdát örökíti meg a Reggeli Újság szerkesztőségi szobájában az a híressé vált fénykép, melyen balfelől a fiatal Ady Endre telefonál, a középben Zoltai Lajos ül.”<sup>9</sup>

„Zoltai a fénykép hátára ezt írta: „Vidám gyerekek tanyáját ábrázolja a kép. Könnyelműek, kiknek soha nincs pénzök, de a szívök mindig tele van szerelemmel. Szerelemmel, mely nem rozsdásodik, de mindig fényes marad, mint az arany. Szóval igazi bohém világ. Debrecen, 1898 decz. 2.”<sup>10</sup>

Ez a fénykép két beállításban készült el, mindkét változat nyomtatásban is megjelent. Az egyik, melynek az eredetije a debreceni Déry Múzeumban található, — ennek a hátára írt Zoltai Lajos, — Sőregi János: Zoltai életrajzában. A másik pedig a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem tulajdonában van, az Ady Endre Összes prózai művei I. kötetében jelent meg.<sup>11</sup> Ismeretes még egy ezekből kiemelt részlet, melyen csak a telefonáló Ady Endre látható.

„A fiatalabbak közül pedig, akik vele később szoros baráti viszonyba, vagy jó ismeretségbe kerültek, Krúdy Gyulát, Móricz Pált, Szabolcska Mihályt, Móricz Zsigmondot, Ady Endrét és Vértessy Gyulát említem. Az írói és újságírói élet e közismert alakjaihoz kapcsolódó emlékeit, élményeit késő öregségében is szívesen emlegette, s ha alakalma nyíltott reá, írásaiban meg is örökölte.” — írja Sőregi János.<sup>12</sup>

Ady Endre egy időben járt le a két debreceni újsághoz, de Zoltainál több időt töltött. Általában Zoltai nagy jóindulattal viseltetett Ady iránt, tanácsokat adott neki, Ady gyakran öntötte ki a szívét előtte és érdeklődött, hogyan juthatna be egy fővárosi lap szerkesztőségébe. Zoltai több pesti lapot tudósított, Adyt biztatta, hogy egy-két év vidéki gyakorlattal fővárosi lapnál is elhelyezkedhet. Zoltai biztatása sugallta az „ides”-hez írt levelet: „Nemsokára egy fővárosi laphoz megyek újságírónak.”<sup>13</sup>

„Ady Endre az 1898—9-es iskolai évben joghallgató volt Debrecenben, a Debreczeni Reggeli Újságnak pedig önkéntes, díjtalan munkatársa és mindennapos vendége.

<sup>8</sup> Rezeda (Krúdy Gyula): Zoltai Lajos az esküdtek előtt. Debreczeni Ellenőr 1895. szept. 20. - Sőregi: im. 27.

<sup>9</sup> Sőregi: im. 39.

<sup>10</sup> Sőregi: im. 38. fénykép

<sup>11</sup> Ady Endre Összes Prózai Művei I. 56—57.

<sup>12</sup> Sőregi: im. 18.

<sup>13</sup> Id. Pálffy József: Ady első újságíró mestere, Zoltai Lajos = Kovalovszky Miklós szerk.: Emlékezések Ady Endréről II. Bp., 1974. 197.

Zoltai Ady karcolatait, verseit szívesen leköszölte, mit sem sejtve szerzőjük jövőbeli nagyságáról.<sup>14</sup>

Debrecenben Zoltai közölt elsőként Adytól verset, 1898. szeptember 14-én a Debreczeni Reggeli Újságban. *Megpihent* című versével Erzsébet királyné meggyilkolása hírére állított Ady emléket a szeretett királynőnek.<sup>15</sup>

„Ady első Debrecenben megjelent alkalmi verse voltaképpen nem szorosabb értelemben vett 'alkalmi' mű.”

„Valószínű, hogy Ady is a megrendültek és az első gyászhiért körbehordozók között volt.”<sup>16</sup>

Zoltai Lajos 1898. október 5–6. tartotta Debrecenben a szüretet, melyre a munkatársakkal együtt Ady Endrét is meghívta. Ebből az alkalomból jelent meg a Debreczeni Ellenőrben Ady Endre *Szüret* című verse október 6-án. Ugyanaznap a Debreczeni Reggeli Újságban feltehetően szintén Ady Endre tollából egy kis beszámoló jelent meg:

„A szerkesztő szüretel. Hajh! nagy ünnep ez a redakcióban. Kivonul a tábor, már t. i. a szerkesztőség, és szomjas szívvel és torokkal üdvözlí a nyomtatott betűk főimperátorát, aki mint új szőlő-gazda, most tartja az első szüretet. És ilyen ünnepélyes alkalommal elfelejt az ember sok mindent. Negligálja — legalább egy időre — egy-egy véres szájú lap-kollégának igaztalan támadását. Mert igaz, hogy a sajtó — ha mosdatlan szájú is — nagy hatalom, de a bor-sajtó ilyenkor mégis olyan fontos, hogy holmi hatásszomjas támadásokra reflektálni nemigen lehet. Így van ez jól. «A kutya ugat, a karaván halad.»”<sup>17</sup>

Az igazságtalan támadást a Debreczen című lap egyik munkatársa követte el Zoltai Lajos ellen, amelyben összeférhetlennek tartja, hogy Zoltai városi hivatalnok és lapszerkesztő is egyúttal.

A verset Ady a szüretelő társaságban, a munkatársak gyülekezetében elszavalta.

### Szüret

A lombhulláskor vigaszunkra  
Eljön a víg szüret megint,  
Lesz már, ami fölmelegítsen,  
Ha kissé hűsebb szél legyint.  
A szőlős-tertek vígan vannak,  
Aki most busul mind bohó,  
Egy jelszavunk legyen szüretkor:  
A dáridó, a dáridó.

A világ kezd már szörnyen kopni,  
Megavult, ócska, színtelen,  
Borzasztó sok az ember gondja,  
A bánat is töméntelen.  
Könnyítsünk hát bús szíveinken,  
Lobbanjon fel a régi láng,  
Álljon elő egy pillanatra  
A régi, boldog, jó világ!

<sup>14</sup> Sőregi: im. 39.

<sup>15</sup> Simon Zoltán szerk.: Ady és Debrecen. Debrecen, 1977. 27.

<sup>16</sup> Ady Endre Összes Versei. I. Bp., 1969. 305.

<sup>17</sup> Ady Endre Összes Versei. I. 308.

Hajh! régen, amikor Tokajnak  
Nektárt adott a vesszeje,  
Hányszor borult égi mámorba  
Az ember gondterhelt feje.  
A durranó hangos mozsártól  
Visszhangzottak a völgy s hegyek,  
Jó bort ivott a magyar ember,  
Nem holmi vinkót, rossz levet.

Most a homok táplál bennünket,  
De azért jó a drága nedv,  
Ki nagy szükségben meg nem issza,  
Az — Istenemre — nagy balek.  
A gondot csak a bor gyógyítja  
És erre a szüret mi jó!  
Szüreteljünk hát víg kedéllyel:  
Éljen a jókedv, dáridó!!

A Debreczeni Reggeli Újság 1899 május 20-val megszűnt, illetve beolvadt a Debreczeni Ellenőrbe, ezért Zoltai megvált a szerkesztéstől. A leköszönő Zoltait Ady búcsúztatja a Debreczen hasábjain.<sup>18</sup> 1899 nyarán Adynak megjelenik a Versek című kötete, melyet dedikálva ad át Zoltainak.<sup>19</sup> Zoltai a továbbiakban segédlevéltárosként működött, míg 1904 őszén a Lőfkovits Artur által létrehozott Debreceni Városi Múzeumban múzeumőr, hamarosan pedig a múzeum mindenese lett. Ady Endre is elbúcsúzott a debreceni hírlapírástól, 1900 elejétől a nagyvárad Szabadság munkatársa, majd rövidesen átpártol a Nagyvárad Naplóhoz.

A Nagyvárad Napló 1902 június 12-én hozza *A kóser lapok* című cikket, melyben a „Debreczen” című lapot antiszemitának tartja Ady Endre. E cikk körüli vitában felbukkan Zoltai Lajos neve, mint olyané, aki inkább filoszemita.

A várad—debreceni hírlapi vita újabb fejezete Ady és Zoltai között robban ki. Ady a vita hevében is a legnagyobb tisztelettel szól Zoltairól. A Nagyvárad Napló 1902 augusztus 1-ji számában jelent meg Ady Endre Magyar városok sorozatában *A zsíros város* című cikke:

„... Debrecenről szólunk ezuttal. Előttünk fekszik Zoltai Lajos kiváló kollégánknak egyik jeles könyve. E szerint Debrecennek már 1552-ben 1216 portája volt, Nagyváradnak összesen alig ötszáz, ... Megöl mindent Debrecenben az elzsírosodás. A Csokonai-kultusz sem igazi. ... A sajtó sem léphet nagyokat. ... Tessék aztán itt művelő, akár magyrosító hatást keresni. ... Magyarsága hódításra, haladásra, kultúrára nem igen hajlik, Bánkon és Halápon túl — írja ugyancsak Zoltai Lajos — Hosszúpályiban, Létán, Bökönyben, Acsádon oláh templomok harangjai kongnak s vannak még szomorúbb momentumok is. ... A debreceni Kossuth-párt antiszemita lapja fejezi ki legjobban a debreceni szellemet ... És Debrecen in hoc signo — alszik. Nem lehet felébreszteni, ...”

Ady cikkére Zoltai *Várad és Debrecen* címmel válaszolt, mely augusztus 9-én egyszerre jelent meg a Nagyvárad Naplóban és a Debreczenben:

„A volt debreceni diáknak, egykor kollégámnak, kedves barátomnak, Ady Endrének együtt töltött idők emlékéül megküldöttem közelebb megjelent szerény történelmi munkáscskám *«Vidékiek Beköltözése Debreczenbe 1564—1640 között»* címűt. Ő ezt érdemtelenül jeles könyvnek nevezi, Debrecen pedig, kiszakítva könyvecskéből két

<sup>18</sup> Id. Pálffy: im. 198. Az Ady Összes Prózai I. nem vette fel Ady írásai közé.

<sup>19</sup> Id. Pálffy im. 201.

három tételt, ezek miatt ugyanekkor becsteleníti. Engedelmet kérek Ady barátom! ... felelni szándékozom arra:

1. Milyen volt Debrecen élete a törökvilágban és azután.

2. Mennyi szenvedés, sanyargattatás árán „zsfrosodott és gazdagodott meg” Debrecen.

3. Miképpen teljesítette a múltban és teljesíti most nemzeti hivatását.”

Mindezek tárgyalása után Zoltai így fejezi be:

„De ne becsméreljük egymást és ne veszekedjünk. Inkább fogjunk kezét és támogassuk egymást, akik magyarok vagyunk. Ugyis kevesen vagyunk magyarok. Hogy mindnyájuk annál sikeresebben teljesíthesse a magyar kötelességét, a maga nemzeti hivatását.”

Ady viszontválaszát augusztus 13-án hozza a Nagyvárad Napló: *Várad és Debrecen — Válasz egy apológiára* címmel.

„Távol voltam Nagyváradtól s most olvasom csak azt a tudós és lelkes apológiát, amelyet Zoltai Lajos írt, jeles kollegánk s nekem legelső szerkesztőm, a Debrecenről írott rövid kis cikkemre ... A meglevő faktorokkal szertek számolni s a jelen érdekel, de még inkább a jövő. ... Ha hát el is ragad a gyönyörű múlt, amelyet Debrecenről Zoltai feltár, azt a jövőt nem láttatja velem, amelyet én keresek. ... És most Zoltai Váradról is ír, hát röviden konstatalem, hogy Váradban igenis a legimponálóbb jelekben jósolja meg magát a jövőndő. Nálam ez nem lehet lokálpatrióta rajongás, mert én nem vagyok ősvárad, amint Zoltai ősbereceeni, sőt nem is kötöttem s nem is szándéksom kötni Nagyváradhoz az életem sorát. De szeretem, becsülöm és sokra tartom e várost, mert magyar, merész, munkás és modern. E város lelkében tehát benne van az én eredőm. Végül nagy tisztelettel hajlom meg az én első újságíró mesteremnek, Zoltai Lajosnak tudása, egyénisége előtt s hiszem, hogy más volna, sokkal reményesebb Debrecen, ha sok Zoltai Lajosna volna. Így azonban bocsásson meg nekem, a volt debreceni diáknak, egykor kollégájának, hogy még ő sem tudott meggyőzni.”

Zoltai tudomásul vette Ady reflexióját. Úgy tűnik, Ady — bár még berzenkedett — megfogadta Zoltai szavait a későbbiekben, — egész későbbi élete és munkássága bizonyítja rá. Ady és Zoltai kapcsolatát egészen Sőregi könyvének megjelenéséig (1942) elfeledte, eléggé nem méltatta, vagy fel sem tárta az irodalomtörténetírás.

Kardos László *A huszonegy éves Ady Endre* című könyvébenemlíti Zoltait, ez még 1922-ben jelent meg. Bóka László 1955-ben közreadott *Ady Endre pályakezdése* című munkájában, mely a költő debreceni éveit is tárgyalja, Zoltairól nem tud. Az Ady Endre Összes prózai művei III. kötetében, (1964) már találkozunk Zoltai nevével. Majd a tíz évvel későbbi kiadású *Emlékezések Ady Endréről* II. kötete már egy egész fejezetet szentel id. Pálffy József tollából — *Ady első újságíró mestere, Zoltai Lajos* címmel, — Zoltai emlékének.

Zoltai sokoldalú munkássága mellett sajnos Adyról nem hagyott visszaemlékezést. Talán közismert szerénysége akadályozta abban, hogy a később már elismert költőnek tanítómestere szerepében tetszelegjen.

## Egy tenorista, aki a kollégái között is népszerű

Debrecenben ismerkedett meg Ady Endre Karacs Imre énekes színésszel, Zoltai Lajos kortársával. A birtokos nemes famíliának egy szerényebb anyagiakkal rendelkező ágából származott Karacs. Imre 1860 november 21-én született Földesen. (1914 november 29-én halt meg New Yorkban.) Középiskolái után énektehetségét művelni Bécsbe ment. 1884-ben mint operai növendék az európai hírnű Gänzbachertől tanult és a Horák-féle zenedében képezte magát. Mint az utóbbi intézet kedvelt és jeles növendéke, sokszor hangversenyezett a Musikverein és az Ehrbár hangversenytermében, valamint miseszólókat is énekelt az Augustiner templomban.<sup>20</sup>

1886-ban jött hazá és november 1-jén Nagy Vince társulatában lépett először Debrecenben színpadra.<sup>21</sup>

Az egymást váltó színtársulatokban 1891 virágvasárnapjáig helyben maradt. Ekkor a Szabadkára távozott Csóka Sándor társulatával ő is elment, ahol két évadban szerepelt. Innen a Csóka-társulattal három évre Miskolcra került. Az 1896–7-es évadot már Krecsányi Ignác Pozsony—Buda—Temesváron működő társulatánál töltötte. 1897 virágvasárnapjától ismét Debrecenben lépett fel az egymást követő Komjáthi János, Makó Lajos és Balla Kálmán társulataiban 1905-ig. Ekkor Balla Kálmán egy évadra Miskolcra távozott, majd újból visszatért Debrecenbe Zilahi Gyula társulatához. A színtársulatok nyári vendégszereplései alkalmával majdnem az egész országot bejárta.<sup>22</sup> 1907 áprilisában végleg elbúcsúzott Debrecentől, ahol szerepléseit osztatlan siker kísérte. Amerikába ment, ahol megmentőként várták a reformkori állapotokat tükröző amerikai magyar színházi életben, nagy sikerei kudarcokkal váltakoztak. A New York-i magyar színtársulatnak több alkalommal is igazgatója volt. Autóbaleset következtében halt meg.<sup>23</sup>

Ady Endre debreceni újságírói működésének kezdetétől otthonosan mozgott a színházi berkekben.<sup>24</sup> A színészek a színházzal szemben levő Angol Királynő kávéházban állandó vendégek voltak. Zoltai Lajos ott vezette be a színészek társaságába Ady Endrét, aki közelebből Karacs Imrével is ott ismerkedett meg. Karacs Imre olyan későbbi kiválóságokkal játszott egy színpadon debreceni éveinek idején mint Órdy Árpád, Csontos Gyula és Környei Béla. Zoltainak és majd Adynak is kedvenc tartózkodási helye volt az Angol Királynő kávéház, ma közismerten Bunda nevű termét a legenda szerint Ady nevezte így el. Ez motiválta a legelső debreceni Ady emléktábla elhelyezését is 1924-ben a kávéház homlokzati részén.<sup>25</sup>

E korhoz fűződik a diák Szép Ernő lelkesedése is a debreceni színészek és Ady iránt, ahogy írja:

<sup>20</sup> Krémer Jenő: Színházi album. 1903-1904. Debrecen. 36.

<sup>21</sup> Schöpplin Aladár szerk.: Színházművészeti lexikon. II. Bp., 1929. 368.

<sup>22</sup> Színészek Lapja 1886-1907. évfolyamai.

<sup>23</sup> Amerikai Magyar Népszava 1907–1914. évfolyamai — Egyetértés (New York) 1911-1914. évfolyamai.

<sup>24</sup> Tóth Béla: Ady és Debrecen (1896-1899). Debrecen, 1979. 31.

<sup>25</sup> Kaplonyi György: Debreceni ércemberek, márványnévjegyek. Debrecen, 1943. 77.

„Tanayért rajongtam én is elsősorban. Másodsorban Fáy Flóraért, Karacs Imreért, Szathmáry Árpádért, Rubos Árpádért. Akikért harmadsorban rajongtam, azokat elfelejtettem. Nem felejtettem el azt a napot, amelyiken szegény Adynkat legelőször láttam. Párbaja volt Ady Bandinak. Ady Bandinak híre volt köztünk; jogász volt, de már szerkesztő volt. ... Hogy verset ír, azt mi nem tudtuk.”<sup>26</sup>

„A nov. 2-i felolvasó estély és annak előkészületei során kerülhetett (Ady) közelebbi ismeretségbe a debreceni színészvilággal. Az estélyen a színtársulat három tagja is fellépett: Fáy Flóra, Karacs Imre és F. Kállay Lujza.”<sup>27</sup>

Ady Endre *Kávéházban* című versét Órdy Árpád barátjának ajánlja. „Délutáni uzsonnaidőben, vagy a kora esti órákban mindig ott ült a színházzal szemben levő Angol Királynő kávéháznak színészasztalánál. ... A vers háttéréhez, Adynak a bohémvilágba való bekapcsolódásához hozzátartozik még a Debrecenben ez év (1898) őszén, telén szerveződő bohémestélyek „intézménye” is.”<sup>28</sup>

Ady a Debreczeni Reggeli Újság 1898 november 10-i számában a Színházi pletykák rovatában említi először Karacs Imrét. „Imre napján történt. Karacsnak hosszú próbája volt s türelmetlenül várta a gratulálni akaró munkasereg.”

A Hunyadi László előadásáról így ír a Debreceni Hírlapban 1899 január 20-án: „... A szereplők nemes ambícióival játszottak s különösen nagy sikert ért el Karacs, kit — sajnos — mindég újra és újra fel kell fedezni, pedig hozzá hasonló képzett énekest alig találhatnánk vidéki színpadon ...”

Ady természetesen észrevette a halványabb szereplést is, ahogy a Debreczeni Reggeli Újság 1898 december 8-i számában látjuk *A gascognei nemesről* írt kritikában: „Karacs jó volt a Mezeyvel énekelt duettben, egyébként valami bágyadság látszott játékán és énekén is.”

A Debreczeni Hírlap 1899 január 30-i számában ír Ady *A zsidónő* című opera előadásáról: „Karacs (Eleázár) most is óriási sikert ért el. Még a vasfüggöny ajtajánál is meg kellett jelennie, ilyen sikerben pedig csak primadonnáknak szokott részük lenni.”

Ady kis szerepekben is észrevette Karacs Imrét, amint a Debreczeni Hírlap 1899 március 15-i számában olvashatjuk a *II. Rákóczi Ferenc fogságáról*: „Karacs, Rubos, Püspöki és Makray epizód-szerepekben buzgólkodtak, talán nagyobb sikerrel, mint a főszereplők. Általában az előadás a silányságig gyenge volt.”

A *Bajazzók* előadása után a legszebb méltatást olvashatjuk ismét a Debreczeni Hírlapban március 24-én: „Nagy sikert ért el tegnap ismét Karacs (Canió). Megbecsülhetetlen erőssége a debreceni színtársulatnak. Tegnapi énekszámával valósággal elragadta a közönséget, kár, hogy játékára befolyással volt egy sajnálatos baleset, mely majdnem lehetetlenné tette tegnapi fellépését. A próbán elesett s igen érzékenyen megütötte a lábát. — Annál dicsérteesebb, hogy játéka is magas nívón állott.”

<sup>26</sup> Szép Ernő: A Hortobágy. Bp., 1930. 7.

<sup>27</sup> Ady Összes Versei. I. 332.

<sup>28</sup> Ady Összes Versei. I. 331., 332.



A színi szezon végén, május 9-én Debreczenben így értékelt Ady: „A férfiak közül különösen négyen: a szép tehetségű és folyton haladó Szacsvay, a bámulatosan sokoldalú és ügyes Rubos, az örökre víg és mindig művészi Sziklay s a rendkívül intelligens Tanay számíthatnak állandó rokonszenvre. De ezt Karacs is nagymértékben megérdemli.”

Az Országos Színész Egyesületbe való képviselő választásról a Debreczenben számol be október 14-én: „Még egy színházi hír. Szerdán választották meg a színészek küldötteit a Színész-Egyesületbe. Ezeken a választásokon az győz, akit a nép: a karszemélyzet akar. Rubos is kapott egy szavazatot. Nagy volt a kíváncsiság, hogy kicsoda Rubosnak olyan nagy tisztelője, hogy — rá szavazzon. Nem derült ki. Csak Rubos tudja, de ő neki szerénysége tiltja a titkos tisztelőt és szavazót megnevezni. Képviselőül különben Karacs Imrét választották meg nagy szótöbbséggel. Egy tenorista, aki a kollégái között is népszerű: Egyiptomban lehetetlen, nálunk ilyen is van.”

„Karacs Imre a Kol Nidreh elénklésével ért el nagy hatást.” Olvashatjuk utoljára Ady tollából november 25-én a Debreczenben a *Sulamith* zsidó dalmű bemutatójáról.

### A nagyváradai ítélőtábla elnöke

1901. április 22-én a Nagyvárad Friss Újságban jelent meg Ady Endre *Egy kis séta* című cikke, amiben a káptalan tagjait a legingyenélőbb embereknek nevezte. A cikk miatt Adyt a bíróság elítélte. A megfellebbezett ítélet a királyi táblán Ritoók Zsigmond elnökletele elé került.

A Ritoók-familia a jómódú földesi nemesek közé tartozott, birtokai Földesen kívül Bihar megyében is voltak. Ritoók Zsigmond 1837 február 9-én született a család ma Darvashoz tartozó Csiff pusztai birtokán. 1905 április 22-én halt meg Nagyváradon. A szülők mindkét ágon földesiek voltak. „Ritoók Dániel családjában és Csiffen a legnagyobb rend és békeség honolt.”<sup>29</sup> Egyházáért készségesen áldozott, ő csináltatta a földesi református templom katedróját 250 váltóforintért.

Ritoók Zsigmond a debreceni kollégiumban tanult, de az Organisations Entwurf rendelkezése miatt Nagyváradon érettségizett 1853-ban. A jogot Debreczenben és Bécsben végezte. 1861-ben az országgyűlésen volt gyorsíró. 1862-től pedig Nagyváradon működött ügyvédként. 1874-ben a nagyváradai ügyvédi kamara, továbbá a Deák Párt elnöke lett. Apja nyomán kiváló szerepet vitt a református egyház életében. 1877 óta a bihari egyházmegye gondnoka, zsinati képviselő később. A református sajtóban a Tiszántúl szellemi vezérei közé tartozott, ennek ellenére jó ismeretségben állt Rómer Flórisossal. „Ipolyi Arnold és Schlauch Lőrinc nagyváradai püspökök mindig a legjobb viszonyt tartották fent vele.”<sup>30</sup> 1892 április 27-én nevezték ki a nagyváradai királyi tábla elnökévé. Ady Endre a sajtópert megelőzően és utána is írt róla a nagyváradai újságokba, mely cikkekben azonban sem haragot, sem megbántottságot nem észlelünk.

<sup>29</sup> Veress István: Ritoók Zsigmond élet- és jellemrajz. Nagyvárad, 1905. VII.

<sup>30</sup> Veress im. XIV.

A Szabadságban 1901 január 4-én olvashatjuk Ady tollából: „Ritoók Zsigmond ömértósága, a nagyváradi ítélőtábla elnöke, egyik büszkesége a magyar bírói karnak, ... beszédben válaszolt, mely beszéd nem egészen híven került a nagyközönség elé s nem egy helyütt keltett majdnem bántó, kínos hatást ... Hogy a mi dolgaink elferdítve kerülnek a budapesti lapokba, az nem első eset ... Ismételjük, hogy nem csodálkozunk ha a Ritoók Zsigmond beszédjét is így tették érdekesebbé. Kiragadtak belőle egy részt, mely művelettel más lett a beszéd, ... vajha azokat a szent ideálokat, melyeket Ritoók Zsigmond hírdetett ez új század hajnalán beváltaná mielőbb az Ég és ami még sürgősebb, a magyar törvényhozás áldozatkészsége.”

Ady *Párbajozó tanár* című cikkében írja a Nagyváradi Napló 1901 november 29-i számában: „Nem értettük, hogy olyan kiváló agyvelő, mint Ritoók Zsigmond is, csak elítélni, de menteni nem tudta a Gulyás István tettét és esetét. Ma már kezdjük érteni. Főként Pályi Ede tragédiája óta.”

A Nagyváradi Napló 1902 május 28-i és 29-i számaiban két nem Ady által írt cikk foglalkozik az Ady ellen sajtóvétség címén indult perrel:

„... a törvényszék Ady Endrét három napi fogházra mint fő és tíz korona mint mellékbírságra ítélte el. Az ítéletet dr. Dési Géza megfellebbezte a királyi táblához, hol Ritoók Zsigmond elnöklete alatt, Urbán Adolf referálása mellett tegnap került tárgyalás alá. A közvédat Sável Kálmán főügyész, a védelmet dr. Dési Géza képviselte. ... Az elnök a kir. tábla ítéletét délben hirdette ki, mely az első bíróság által hozott ítéletet egész terjedelmében helyben hagyta. Dr. Dési Géza védő a kir. tábla ítélete ellen a kuriához semmisségi panaszt jelentett be.”

„... a táblai főtárgyaláson ezt a lényegében jelentéktelen ügyet — hiszen három-napi fogházzal volt csupán szó — maga Ritoók Zsigmond, a királyi ítélőtábla elnöke tárgyalta, illetve ő elnökölt az öttagú tanács tárgyalásán, holott ez rendszerint csak fontosabb, nyomatékosabb bűnügyekben szokott megtörténni. Ennek magyarázata az, hogy Ritoók Zsigmond a református közélet egyik kimagasló vezető tényezője volt és az ő elnöklésében ez a tény nyert kifejezést, hogy egy református vezérférfi is megbélyegzi a református újságírónak a kat. káptalan ellen írott cikkét.

... a vádat Ady ellen hivatalból emelték, tehát a káptalan megsértését az állam magáévá tette és a káptalant mint törvény által alkotott testületet hivatalból védte.”

A Nagyváradi Napló 1902 július 16-án írja:

„... meg kell emlékeznünk azokról a bántó epilógokról melyeket olyan szívesen engednének el a Schlauch bibornok halála fölött támadt osztatlan, országos gyász végéről. ... Érdekes, hogy a királyi tábla elnöke, Ritoók Zsigmond mindeztideig fölöslegesnek tartotta a gyászlobogó kitűzését s csak mikor a miniszter megjött, akkor jelent meg a gyászlobogó a táblán.”

Végül lássunk még egy cikket Ady tollából, a Nagyváradi Napló 1902 október 4-i számában, melyben a pápa protestáns ellenes rendeletéhez fűz megjegyzést:

„A pápa őszentsége csalahatatlan. Ha ő a mi kiírtásunkért imádkoztat, bizony ki leszünk mi irtva mind egy szálig. Ritoók Zsigmond, Várady Zsigmond, Tisza István gróf stb., stb. csupán a mieink közül. Borzongat a hideg, ha arra a nagy melegre gondolok, amiben a máglyán részünk leszen. Hátha még az eretnekeknél is gyűlöltebb zsidók is

velünk jönnek. Öt millió magyar ember a máglyán. Még Néró sem mert gondolni ilyen pazar látványosságra.”

## Bölcs Marun meséje

Csáth Géza, polgári nevén Brenner József Szabadkán született 1887 február 13-án és emberi roncsként 1919 szeptember 11-én halt meg ugyanott. Már a helyi gimnázium önképzőkörében sokoldalú tevékenységet fejt ki. 1903-tól zenekritikákkal és karcolatokkal jelentkezik a Bácskai Hírlapnál. Zenei érdeklődése ellenére 1904 szeptemberében a budapesti orvosi egyetemre iratkozik.

Önéletrajzában írja: „Egy napon azonban mégis rászántam magam, hogy kopogtatok a Budapesti Naplónál. ... Egy éven belül majdnem minden fővárosi napilap és hetilap megnyílt előttem. A Nyugatnak alapítása óta munkatársa voltam.”<sup>31</sup> 1909-ben a Moravcsik klinikán ideggyógyász. 1910 áprilisában már morfiumot szed. A következő években fürdőorvosként működik Ótátrafüreden, Stószon, Stubnyafürdön, Palicson. Közben több kötete is megjelenik és darabjait sikerrel játsszák a színházak. Sikertelen elvonási kúra után egyre nagyobb morfium adagokat szed, ezért a budapesti Liget Szanatóriumba megy elvonásra, honnan gyógyulatlanul távozik. 1914 nyarán Előpatakon orvos, augusztusban behívják katonának. A fronton kiderül az állapota, zárt intézetben kezelik, majd egyévi szabadságot kap. 1915 októberében Földesre kerül orvosnak, honnan 1917 január végén Székesfehérvárra megy. 1917 őszén végképp felmentik a katonai szolgálat alól; ekkor Regőcén lesz orvos.<sup>32</sup>

Ady Endrével a Budapesti Naplónál voltak munkatársak. „Abban az időben ez a lap az ifjú magyar irodalom harcoló gályája, rohanó quadrigája volt, Vészi József és Kabos Ede szerkesztése alatt itt szerezték meg igazi formájukat Ady Endre, Bíró Lajos, Kosztolányi Dezső, Lengyel Menyhért ... Érthető tehát, hogy mint újat kereső, újat merő író ide és csakis ide vágytam. És befogadtak a csodás atléták közé. Pár hónap alatt már vasárnapi tárcaíróvá lettem. ... Időt tudtam rá szakítani, hogy este a Budapesti Napló zenereferenciái teendőit is ellássam,”<sup>33</sup>

Dér Zoltán írja Csáth Gézaról az *Ismeretlen házban* utószavában: „Érdeklődése az Ady-versekre írt zene iránt, zene és irodalom kapcsolata iránt e szövetség tudat leg-szembevetőbb dokumentuma. ... A modern irodalom kibontakozását Csáth Géza nem követte olyan szorosan és folyamatosan, mint a zene eseményeit, ... Adyt is őszintén tudta vállalni.”<sup>34</sup> A Nyugatban Beretvás Hugó Ady-dalairól írt szigorúan vett zenei kritikát,<sup>35</sup> de ő maga is kísérletezett Ady verseinek megzenésítésével. Nagy Endre kabaréja próbálkozott a megzenésített versek előadásával. „Ennek nyitánya volt az 1909 márc. 1-jén

<sup>31</sup> Csáth Géza: Önéletrajz. = Az Érdekes Újság Dekameronja. I. köt. Bp., 1913. 55–58.

<sup>32</sup> Dér Zoltán: Az árny zarándoka. Szabadka, 1969. 78–80.

<sup>33</sup> Csáth: im. 55–58.

<sup>34</sup> Dér Zoltán: Utószó. = Csáth Géza: Ismeretlen házban. II. Újvidék, 1977. 657., 658.

<sup>35</sup> Csáth Géza: Beretvás Hugó Ady-dalai. = Nyugat, 1909. dec. 16. 717–719.

bemutatott három dal. A siker valóban mérsékelt lehetett, mert Kabos Ede is — Csáth Géza megzenésítéseit dicsérve — csak ezt írja Adynak: „Nagy Endre kabaréjában is meghallgattuk a dolgaidat.” Ady *Bölcs Marun meséje* című versének megzenésítésében a rokon lelkek összefonódását vélhetjük felfedezni.<sup>36</sup>

Ady a Hétben egy alkalommal Csáth álnévvel szignálja cikkét.<sup>37</sup> Feltehetően Ady *A magyar Pimodán* alakját Csáth Gézáról mintázta: „Egy káprázatosan gazdag fejű, fiatal s máris diadalmas író, barátom ...”<sup>38</sup> Vészi Margit a Budapesti Napló főszerkesztőjének a lánya így emlékezett vissza 1907 egyik nyári vasárnapjára: „Este zenéltünk, Ady, Kosztolányi Dezső és Csáth Géza voltak itt. Csáth kedves, finom, szerény ember és szépen hegedül. Zenéről pedig úgy beszél mint kevesen.”<sup>39</sup>

### Milyen lesz Ady Endre fejfája?

Ady Lajos felkérésére Zoltai Lajos művészi kivitelű fejfát tervezett Ady Endre sírjára.<sup>40</sup> Zoltai 1919-ben a román megszállás alatt többszáz faragott fejfát rajzolt le a debreceni temetőben. Ezek a rajzok ma is megvannak a debreceni Déri Múzeumban. A budapesti Egyetértés 1921 május 4-i számában olvashatjuk: „A tervezet igen szép művészi munka s méltó terméke Zoltai ügyes kezének és rajztudásának. A fejfa mintájául a régi debreceni fejfák típusát vette alapul Zoltai Lajos s méltóképpen szolgál a költő sírjának ideiglenes megjelölésül.” Az azóta funkcióját veszített fejfát a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeum Relikviatára őrzi.

„A fejfa homlok részén, stilizált folyondár keretben sírdombból kinövő, hullámos lombozatú szomorúfűz áll, két oldalt pedig tulipán és margaréta, felül pedig egy csokor tulipán és margaréta hajlik alá. A fejfa felírása a következő:

A. B. F. R. A.  
Itt Nyugszik az Úrban  
néhai ADY ENDRE  
élt 41 évet  
Meghalt 1919 január 27-én  
Béke poraira

---

<sup>36</sup> Dér Zoltán: Csáth Géza-bibliográfia. Újvidék, 1977. 120. 1254. tétel. — Bresztovszky Ede: Ady mozaik. = Kovalovszky im. III. Bp., 1987. 126.

<sup>37</sup> Ady Összes Prózai Művei. IX. Bp., 1973. 55—57., Csáth (Ady Endre): Glosszák. = A Hét. 1907. nov. 17. 762.

<sup>38</sup> Ady Endre: A magyar Pimodán. = Nyugat, 1908. jan. 1. 20. Vezér Erzsébet szerint is Csáth lehet (Ady Összes Prózai Művei. IX. 459.)

<sup>39</sup> Szajbély Mihály: Csáth Géza. Bp., 1989. 107.

<sup>40</sup> Id. Pálffy im. 205. — Ady fejfájának fényképét lásd: Sára Péter és Pölöskei Ferencné szerk.: Ady Endre. 1877—1919. Bp., 1957. 167.; Balogh Edgár: Tíz nap szegényországban. Bp., 1988. 52.; Balogh Edgár: Hétpróbába. Második kiad. Bp., 1981. 72., 84.

A név alatt, amelyet folyondár keret vesz körül, keresztbefektetett lúdtoll és lant van. A fejfa alapszíne zománczott fekete, a szöveg betűi kivésve és fehér zománcsal kitöltve. A kivitellel a család Ekly Józsefet bízta meg, aki a vésést debreceni szobrásszal végezteti.”

Zoltai beszámolt gyűjtőmunkájáról, a régi fejfák faragóit is bemutatva: „A művészettörténeti stílusokat egy igen jól rajzoló asztalos mester, a földesi születésű Karacs Márton alkalmazta először a debreceni fejfákon, körülbelül 1879-től fogva. Vésétei bizonyítják, hogy a renaissance, barokk és rokokó vonalvezetését jól ismerte. E stílusok stilizált és fantasztikus virágait, leveleit gyakorlott biztos kézzel rakta fel a fejfák ötszögű homloksíkjára. ... A Karacs modorában, de kevesebb tehetséggel dolgoztak, vele részint egy időben, részint utána Kulifay és Szathmári József asztalosok.”<sup>41</sup>

Karacs Márton 1833 április 3-án született Földesen. „... a forradalom után, melyben mint honvéd ő is részt vett, szülőfalujában, Földesen nyitott asztalos műhelyet. Vallomása szerint egy zsidó kupec, aki bámulva látta, mily ügyesen rajzol, rábírta, hogy bankót hamisítson. ... A tehetséges ember ez eltévelyedéséért megbűnhődött és levezekelt. (1851 augusztus 25-től 1852 augusztus 25-ig volt Debrecenben fogságban). Azután Debrecenben telepedett meg. Először Kardos Kálmán temetkezési vállalatához szegődött rajzolóknak és vésőkné. ... Majd 1883-tól fogva a Fodor-féle ércporsó gyárnál dolgozott. Ő volt a gyár mintázója. Mert nem csak az asztalos mesterséghez értett, nem csak síkdíszítést tudott metszeni fejfákra, hanem művésze volt a domború és plasztikus faragásnak is. ... Karacs Márton előregedve és szegényül 1897-ben...” mint közszeretben és becsülésben álló debreceni polgár halt meg. ... aki mint fejfavéső nyomot hagyott Debrecen város kultúrhistoriai krónikaiban. ... díszei valódi művészkezekre vallanak és Zoltai reprodukciói megbecsülhetetlen szolgálatot tettek azzal, hogy megörökítették azokat — az utókor számára. — írta a Debreczen hasábjain 1926 január 10-én Szathmáry Zoltán.

### Felmentve a hazafiatlanság, erkölcstelenség, a dekadencia vádjá alól

Karácsony Sándor diákjait első perctől (1919) kezdve Ady és versei szeretetére nevelte.<sup>42</sup> Karácsony Sándor 1891 január 10-én látta meg a napvilágot Földesen, jómódú birtokos nemes családban. 1952 február 23-án halt meg Budapesten. Földesi tanítója a tucatszámú tankönyvet megíró Vincze József rektor.<sup>43</sup> A debreceni református kollégiumban érettségizett 1910-ben. Édesapja Karácsony Zsigmond sokat olvasó könyvszerető ember,

<sup>41</sup> Zoltai Lajos: Művészet a debreceni temetőben. = Debreceni Képes Kalendárium az 1920-ik szökö esztendőre. 56.

Zoltai Lajos: Debreceni fejfák. = Debreceni Képes Kalendárium az 1921-ik esztendőre. 75.

Szathmáry Zoltán: Régi debreceni alakok. Karacs Márton. = Debreczen, 1926. jan. 10. 8.

Zoltai Lajos: A kálvinizmus és művészet Debrecenben. A debreceni temető művészete. Debrecen, 1928.

<sup>42</sup> Lükő Gábor VI-ik gimnazista korában lett Karácsony Sándor tanítványa, neki az első Ady-verseket Bóka László mutatta. 1945 után Debrecenben az Ady Társaság címe alatt Lükő Gábor szervezte az első orosz nyelvi tanfolyamot.

<sup>43</sup> Kiss Ferenc—Papp Imre: Vincze József emlékezete. Debrecen, 1906.

az egyik folyóiratban Karinthy Frigyes Adyt karikírozó versét eredetinek gondolta, s elítélően szólt róla fiának, aki eredeti Ady-verseket adott a kezébe, ettől kezdve elfogadta fia véleményét.<sup>44</sup> Karácsony Sándor egy önkéntesi év után a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkarára iratkozik be. Genfben vendéghallgatóként ismerkedik Pestalozzi tanaival, látogatta a bécsi, müncheni és grazi egyetemeket is. Kitört az első világháború és Karácsony Sándor a fronton súlyosan megsebesül. Felépülése után a Mährisch Weisskirchen (ma Hranice) tiszti iskolába küldik tanárnak, csak két bottal tud járni. Ilyen körülmények közt szerzi meg 1918-ban tanári oklevelét. 1919 őszétől a budapesti Zrinyi Miklós gimnázium tanára lesz. Visszaülmodja a földesi partikulát és szülőfalujában gimnáziumot szervez.<sup>45</sup> A Tavaszmező utcai diákjait a nyári és a téli szünetekben Földesre viszi, hol Fehér Géza író és tanár közreműködésével a falu népe előtt Ady-verseket mondanak és elemeznek.<sup>46</sup> A Csittvári Helikon keretében hangzott el többek között a *Krónikás ének 1918-ból*.

Karácsony Sándor 1927-ben a Diákvilágban *A zseni szabadsága* című írásában menti fel Adyt a hazafiatlanság, erkölcstelenség a dekadencia vádjá alól. „... a más véleményen levők nem azt szokták vitatni, szabad-e a zseniknek minden, hanem azt vonják kétségbe, hogy Ady Endre zseni volt.”<sup>47</sup> Ifjúsági folyóiratokat szerkeszt, többek közt az Erőt és a Diákvilágot. A Magyar Cserkészszövetségben és a KIE-ben vezetőszerepet játszik. 1927-től a Magyar Tudományos Akadémia szótári bizottságának munkatársa. 1934-ben magántanárrá habilitálják Debrecenben, 1942-től 1950-ig ugyanott a pedagógia professzora. 1945 után a MADISZ elnöke, a cserkészmozgalom újjászervezője, az Országos Szabdművelődési Tanács elnöke.<sup>48</sup>

Földessy Gyula *Ady az ember és a költő* című munkáját Karácsony Sándornak ajánlja: „Ady Tőled sem állt távolabb, mint tőlem. S a lélek, mely ebben a könyvben megszólal, mindig rokon volt a Tiédde.”<sup>49</sup>

A tanítványok közül Bóka László az egykor a földesi Karácsony-porta mellett lakó Csáth Gézáról írta disszertációját,<sup>50</sup> 1955-ben pedig közreadta *Ady Endre pályakez-*

<sup>44</sup> Karinthy Frigyes: Igy írtok ti. Bp., 1986. 17–19. A versek címei: Moslékország, Leköpöm a múltat, A törpe fejűek, Zápolya úr vallatása. 1912-ben jelentek meg először kötetben. Khoór Miklós szerint Karácsony Sándor egyetemi előadásban is foglalkozott Karinthy ominózus versével és megállapította, hogy az rosszindulatú.

<sup>45</sup> Kísérleti parasztgimnázium Földesen az 1919–20. tanévben. = A magyar észjárás. 2. kiad. Magyar Hírmondó. Bp., 1985. 406–420.

<sup>46</sup> Morvay Péter az egyik nyáron hat hétig lakott Bóka Lászlóval Karácsony Sándor földesi könyvtárában, míg a többi gyerek a faluban volt elosztva. Az Ady verseken túl előadásokat tartottak a Cyranoból, a Szentiván éji álomból stb.

<sup>47</sup> Karácsony Sándor: Ady. A zseni szabadsága = A könyvek lelke. Irodalmi nevelés. Bp., 1941. 182.; Kertész Dániel: Vihar egy könyv körül. = Lobogó, 1977. nov. 17. 25.

<sup>48</sup> Karacs Zsigmond: Karácsony Sándor önállóan megjelent műveinek bibliográfiája. Debrecen, 1986. 4–8.

<sup>49</sup> Földessy Gyula: Ady az ember és a költő. Bp., 1943. 6.

<sup>50</sup> Bóka László: Csáth Géza novellái. Bp., 1937.

dése című munkáját. Ebben az időben Karácsonyt a hivatalos politika miatt megtagadva, Ady földesi kapcsolatairól is mélységesen hallgat.<sup>51</sup>

## Ady a példa

Dr. Boross Zoltánt 1949-ben telepítették a felvidéki Feledről Földesre a Nagyszülei házába, ki a Szent György körből kinövő Sarló alapító tagja volt. 1906 október 25-én született Rimaszécsen.

Apja Boross Zoltán (Földes 1875 július 17— Feled 1965 december 16) a debreceni jogakadémián végzett 1899-ben, amikor Ady is ott tanult. „Nem tartozott ugyan Ady Endre közvetlen környezetébe, de ismerték egymást olyannyira, hogy Boross Zoltán még „újdondáskodott” is a Debreczeni Ellenőrnél. ... Fiatal korában Ady költészete nem kötődött hozzá. ... csak később, már meglelt korában jelentette részére az esztétikai örömet.”<sup>52</sup>

Az ifjabb Boross Zoltán Győri Dezsőtől kapta az első Ady kötetet. 1926-ban a pozsonyi jogtudományi egyetem hallgatójaként, a regős cserkész Szent György kör keretében bejárta a gömöri barkóság falvait néprajzi és szociográfiai gyűjtés szándékával. Azt írja: „a Szent György kör azonos mozgalmunk Ady kultuszával.”

„Mi Ady költészetén át tanultuk meg ellentmondásaira bontani a múltat, vádolni a jelent, és azonosítani jövőnket a nép, a dolgozók felemelkedésével. ... Ady teljes emberré levésünk mestere, magyar emberségünk alakítója volt, irodalmából szereztük szociális tájékozódásunkat, a szembefordulást minden elnyomással s a teljes élet lobogó szeretetét.” — olvashatjuk Balogh Edgártól a Hétpróbában, mely mozgalmuk krónikája.<sup>53</sup>

A Csehszlovákiába látogató Móricz Zsigmondot a hozzáfűrt Ady-vers citátumával köszöntötte Feleden Boross Zoltán. A Sarlóban Ady szellemében új arcú magyarokként dolgoztak a felvidéki magyarság szolgálatában. 1945 után a magyar—csehszlovák lakosságcserre magyar meghatalmazottja Rimaszombatban, ma emlékeinek él Debrecenben.<sup>54</sup>

---

<sup>51</sup> Bóka László: Ady Endre élete és művei. I. Ady Endre pályakezdése. Bp., 1955. Bóka az ügy érdekében nemes haragjában pontatlanságokra ragadtatja magát. A Debreczeni Ellenőrhöz köti Ady első Debrecenben megjelent versét 1898. szept. 23-án (87.), láttuk, hogy ez szept. 14-én a Debreczeni Reggeli Újsághoz kötődik. Míg az Ellenőr szerkesztőjét, Koncz Ákost melegen méltatja, mint Ady első szerkesztőjét (91.), Zoltainak a nevét sem említi, bár később kijelenti: Ady hírlapírói munkája valójában a Reggeli Újságnál kezdődik (93.). Nem találjuk Debrecenről sem az Ady—Zoltai polémia sem. Egy Ady cikk nyomán még belerúg Karácsony Sándorba: „... Szabó Aladár s egyik legveszedelmesebb utóda lett a klerikális-narodnyikizmus képviselője, a nagy tehetségű Karácsony Sándor” (252.) v.ö.: Bóka László: „Népiesség” és népnevelés. Bp., 1949. 22—27.

<sup>52</sup> Dr. Boross Zoltán: Boross Zoltán életrajza. Kézirat.

<sup>53</sup> Balogh Edgár im. 65.

<sup>54</sup> Dr. Boross Zoltán: Életem útja a Sarló jegyében. Kézirat.

## ZSIGMOND KARACS

### DIE EINWOHNER VON FÖLDES IN DER UMGEBUNG VON ADY

Bevor Ady als Journalist seine Tätigkeit in Nagyvárad (Grosswardein, Oradea, heute in Rumänien) begann, hatte er einige Jahre in Debrecen verbracht. Die Stadt Földes wurde ab der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts von geistigen Bestrebungen bestimmt. In der Abhandlung werden diejenigen Vertreter des intellektuellen Lebens in Földes behandelt, die schon Debrecen oder später rege Kontakte mit Ady aufnahmen. Unter den ersten soll hier der Journalist Praeceptor von Ady, Lajos Zoltai erwähnt werden. Weiter ist noch der Gesangkünstler Imre Karacs, der Zeitgenosse von Zoltai in Földes hervorzuheben. Der Vorsitzende des Gerichtshofs in Nagyvárad (Grosswardein), Zsigmond Ritoók, der später eine negative Rolle in dem Prozess gegen Ady spielte, stamme auch aus Földes. Géza Csáth, dessen Name in der Ady Biographie mehrmals auftaucht, war ab 1915 anderthalb Jahre als Arzt in Földes tätig. Endlich soll noch hochgebildete Lehrer, Sándor Karácsonyi erwähnt werden, der auch in Földes geboren wurde.